

DIN CORESPONDENȚA ARHITECTULUI NICOLAE GHIKA-BUDEȘTI

dr. Mihai Sorin Rădulescu

Deși constituie izvoare de preț pentru cunoașterea biografiilor și operelor arhitecților, schimburile lor epistolare nu sunt prea cunoscute, fiind publicate în mică măsură¹. Oscilând între știința construcției și arta ei, arhitecții au cochetat adesea și cu alte arte, precum pictura, muzica și scrisul. Epistolele lui Ion Mincu - sunt alături de încercări ale sale literare în versuri – mostre ale acestor înclinații, de care nu a fost străin niciunul dintre cei mai iluștri urmași spirituali ai săi, Nicolae Ghika-Budești. Relativ numeroasele scrieri de istoria arhitecturii ale acestuia²² sunt alcătuite pe un ton sobru, adecvat obiectului, spre deosebire de cele ale vărului său, G.M.Cantacuzino, la care lirismul cuvântului este mult mai pronunțat.

Arhitectului Nicolae Ghika-Budești, unul dintre fondatorii – alături de George Balș – istoriografiei românești de arhitectură, nu i-a fost consacrată până acum nici o monografie. În anul 1974, unul dintre fiii săi – cel care i-a urmat în profesie – a publicat însă un consistent articol despre el în revista “Arhitectura”³³. Creația lui Nicolae Ghika-Budești, fructificată atât în proiectarea unor clădiri în stil neoromânesc⁴⁴ – unele dintre ele rămase ca repere ale orașelor în care au fost ridicate, cât și în studierea atât de bogatei moșteniri de arhitectură ecleziastică a trecutului, ar merita să fie reînviată printr-o amplă expoziție, organizată într-un spațiu din centrul Bucureștilor. În ultimii ani au fost deschise astfel de expoziții restitutive pentru Horia Creangă, Ion Mincu, Marcel Iancu, Rudolf Fränkel ș.a., dându-se prioritate modernismului. În general, stilul neoromânesc e în permanentă primejdie de a fi taxat drept “istoricist” și desuet putând fi trimis cu conștiința împăcată într-un colț de umbră. Privirea admirativă spre ziua de ieri nu se potrivește cu avântul triumfalist spre viitor al celei de azi.

1. Vezi, de pildă, Mihai Sorin Rădulescu, Din corespondența lui Ion Mincu, în “Arhitectura”, nr.5-6, 1991, pp.106-111. Idem, Scrisori către Nicolae Ghika-Budești, în “Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, serie nouă, nr.3-4, 1990, pp.26-32; nr.1, 1991, pp.33-39.

2. O listă a lucrărilor sale, în vol.Gândirea estetică în arhitectura românească, studiu introductiv și coordonare generală: dr.arh.Gheorghe Săsărman, Antologie și note: arh.Nicolae Lascu și arh.Alexandrina Deac, Note bibliografice: arh.Nicolae Lascu, București, Editura Meridiane, 1983, pp.198-199.

3. Ion Ghika-Budești, Nicolae Ghika-Budești, în “Arhitectura”, nr.4, 1974, pp.49-59.

4. Despre numeroasele construcții proiectate de N.Ghika-Budești, vezi Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii. Dicționar, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p.162, articol de S.Julman.

A readuce în atenție arhitectura neoromânească este însă nu numai un act de restituție a memoriei, ci – spus în cuvinte simple - unul de afirmare a identității naționale, a unui specific a cărui pierdere ar fi poate ireparabilă. Școlit la *Ecole des Beaux-Arts* din Paris, ca atâția dintre colegii săi de breaslă, căsătorit cu o franțuzoaică – Madeleine Landrieu – și puternic impregnat – din atmosfera de familie ca și din cea a profesiunii sale – de cultura franceză, Nicolae Ghika-Budești a căutat în permanență, atât în scrierile sale cât și în arhitectura clădirilor pe care le-a gândit, profilul specific românesc⁵.

Scrisorile publicate aici mi-au fost încredințate în 1986 - 1987 de către dna Ilinca Ghika – strănepoată de frate a artistului⁶ -, înainte de a pleca definitiv în Franța. Ele reprezintă o selecție din documentele Ghika-Budești pe care le dețin și care ar putea constitui o parte considerabilă din materia unei proiectate expoziții. Alte scrisori adresate arhitectului – primite de la Louis Bréhier, Gabriel Millet și ... Louis Barthou – le-am publicat în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, din 1990 - 1991⁷. Cele de acum sunt inedite și proiectează lumină asupra unor aspecte ale vieții profesionale a lui Ghika-Budești, din perioada Primului Război Mondial.

La 3 aprilie 1915 Societatea Arhitecților Români - avându-l ca președinte pe Grigore Cerkez și ca secretar pe N.Stănescu - îl alegea ca membru în comitetul ei de conducere⁸. Puține zile mai târziu, la 8 aprilie, comitetul Societății Arhitecților îi trimitea o adresă prin care îl solicita să ia legătura cu comitetul Societății Politehnice “spre a discuta dacă nu crede că e momentul oportun a ne reuni eforturile spre a obține o lege specială de protecția profesiunilor de Arhitect și Inginer”⁹. Inainte de a deveni arhitecți, atât Ion Mincu, decedat în urmă cu trei ani, cât și Grigore Cerkez și Nicolae Ghika-Budești – ca și mulți alți membri ai breslei – făcuseră studii de inginerie în domeniul construcțiilor.

Scrisorile lui Ermil Pangrati, reputat matematician și inginer constructor – datând din 17 octombrie 1915, 10 februarie 1916, 29 februarie 1916, 8 martie 1916, 27 mai 1916, 10 iunie 1916 – constituie mărturii ale vieții interne a Școlii Superioare de Arhitectură, în timpul îndelungatului directorat al acestuia. La 6 februarie 1916, Nicolae Ghika-Budești îi scria lui Pangrati plângându-se de purtarea unui coleg mai tânăr, State Ciortan (1876 – 1940). Acesta din urmă s-a numărat el însuși printre arhitecții prolifici ai stilului neoromânesc, devenind mai târziu – între 1929 – 1933

5. Mihai Sorin Rădulescu, Cu gândul la lumea de altădată, București, Editura Albatros, 2005, pp.43-60.

6. Nicolae Ghika-Budești a avut un frate, Eugen, al cărui fiu, George, a fost tatăl doamnei Ilinca Ghika. Dumneaei a fost căsătorită cu geologul Matei Ghika-Budești, văr de-al doilea, nepot de fiu al arhitectului Nicolae Ghika-Budești.

7. Vezi mai sus nota 1.

8. Vezi documentul nr.1.

9. Vezi documentul nr.2.

– președinte al Societății Arhitecților Români¹⁰. La data conflictului, clădirile lui Ciortan, printre care numeroase circumscripții financiare în București și mai ales fosta Vamă a Poștei (azi sediul Ministerului de Interne) și clădirea Monitorului Oficial (azi Arhivele Naționale), nu existau încă. Și totuși e curios faptul că acest conflict s-a născut între doi adepți ai aceluiași curent artistic, nu foarte îndepărtați ca vârstă: Ghika-Budești era cu șapte ani mai în vârstă ca Ciortan.

La 6 februarie 1916, Nicolae Ghika-Budești se plângea de comportamentul acestuia în termeni vehemenți: “Eu sunt foarte hotărât după câte am suferit de la trivialitatea acestui domn ca să nu mai am nici o afacere cu Dsa și cred de a mea datorie a se spune că nu voi mai putea lua parte la nici o lucrare a consiliului profesorilor dacă va lua parte și acest domn: Decât să fiu <<coleg>> cu astfel de om prefer să mă fac ciubotar. În viața noastră, suntem expuși la fiecare pas să ne întâlnim cu oameni lipsiți de creștere, dar să spun drept că niciodată nu mi-a fost dat să am a face cu un asemenea țărănoi și cu atât mai mult regret că a trebuit să-l aflui la Școala noastră în Consiliul profesorilor. Vă rog să nu vă supărați dacă vă spun lucrurile cu francheța mea obicinuită, dar nu am putut și nu voi putea niciodată să mă împac cu trivialitatea”¹¹. Într-o scrisoare de răspuns, datând din 10 februarie 1916, Ermil Pangrati înclina să-l apere pe reclamat de supărarea colegului său mai vârstnic: “Ciortan primește ca profesor leafa pe jumătate, dar face în plus, gratuit, funcție de supraveghetor al Școalei, de țiitor al matricolei, de organizator al tuturilor expozițiilor, etc.etc.etc. Oare atâta muncă benevolă nu merită nițică îngăduință de la noi cei mai bătrâni”¹². În ciuda acestui diferend, State Ciortan avea să cunoască o carieră însemnată în perioada interbelică, lăsând în București numeroase clădiri proiectate de el. Este îndeobște criticat pentru stilul său neoromânesc prea încărcat, “manierist”, înrudit dealtfel cu cel al lui Petre Antonescu.

Altfel, epistolele lui Ermil Pangrati, cu scrisul său regulat și lizibil “ingineresc”, s-ar spune – privesc mai ales chestiuni legate de organizarea învățământului din Școala Superioară de Arhitectură care se găsea în acei ani oarecum încă în perioada de pionierat.

O altă relație tensionată a fost cea dintre Nicolae Ghika-Budești și istoricul de artă Alexandru Tzigara-Samurçaș, fondatorul și directorul Muzeului de Artă Națională. Să fi existat oare și un substrat politic în această tensiune, având în vedere că Tzigara-Samurçaș, cunoscut germanofil, fusese prefectul Poliției Capitalei în

10. Paul Constantin, Dicționar universal al arhitecților, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p.72.

11. Vezi documentul nr. 17.

12. Vezi documentul nr. 4.

vremea ocupației germane, iar Ghika-Budești – rudă cu el prin alianță, ce-i drept – era, ca francofil, de partea Antantei? Corespondența dintre cei doi se referă mai ales la chestiunea devizului sobelor din muzeul aflat în construcție, dar la 14 iunie 1916, Tzigara-Samurcaș îi scria negru pe alb arhitectului: “Mais maintenant que ces commencements bien difficiles sont passés et que vous approchez de la fin de votre belle oeuvre architecturale vous semblez oublier complètement que sans mon initiative et mes insistances vous n’auriez pas eu l’occasion de la créer”¹³.

Trecuseră câțiva ani de când – clădirea nefiind încă începută - fondatorul muzeului scria, în februarie 1907, în revista pe care avea să o conducă câțiva ani mai târziu, “Convorbiri literare”: “Muzeele, mai mult ca orice alte clădiri, au cerințele lor cu totul speciale și ca materiale de construcție și ca amenajare. Conform acestor cerințe, au și fost alcătuite de d-l arhitect Ghika schițele de plan ale Muzeului ce urma să se ridice la șoseaua Kiseleff, unde se află azi Muzeul de etnografie și școala de arte frumoase. Clădirea e concepută în stil românesc, adaptat însă scopului special. Materialele de construcție prevăzute sunt: piatră, cărămidă aparentă, tencuită numai în interior, beton armat, fier și sticlă. Infățișarea exterioară a clădirii e condiționată după cum se vede din ilustrație, de ferestrele mari de care are nevo[i] e în primul rând Muzeul. Turnul pătrat deasupra intrării ar întrerupe pe de o parte simetria lungei fațade, făcând posibilă în același timp bolta din interior a secțiunii bisericești. Fațadele laterale vor fi cât mai simple: cărămidă aparentă cu chenare de piatră la ferestre”¹⁴.

Cu prilejul punerii pietrei fundamentale a muzeului, Al.Tzigara-Samurcaș îl elogia din nou pe autorul proiectului: “Cu mijloacele ce ni s-au pus la dispoziție, iscusitul artist N.Ghika-Budești a izbutit să dea cea mai reușită soluție problemei ce se impunea. Arhitectura exterioară trebu[i]e să oglindească în primul rând conținutul, care joacă rolul principal. Cerințelor acestuia a căutat să se conforme aspectul clădirii. Și deoarece arta religioasă constitu[i]e partea importantă a tezaurelor expuse, era natural ca stilul mănăstirilor să predomine în alcătuirea noiei clădiri. Astfel întregul muzeu se va grupa în jurul unei curți centrale împrejmuțită de arcade, ca în străbunele noastre mănăstiri. Ca și acolo ea va servi de loc de odihnă și de reculegere intelectualilor și vizătorilor dornici de un loc de meditație asupra trecutului și de inspirație patriotică”¹⁵.

Aveau să urmeze dezagrementele dintre întemeietorul muzeului și arhitectul său care vor genera o considerabilă schimbare de ton, din partea celui dintâi.

13. Vezi documentul nr.13.

14. Al.Tzigara-Samurcaș, Muzeografie românească, București, 1936, pp.32-33. Mai departe continuă descrierea proiectului clădirii.

15. Ibidem, pp.99-100.

Tensiunea vizibilă în scrisoarea datând din 1916 se va transforma, de-a lungul înălțării clădirii, într-un conflict deschis. N.Ghika-Budești care conducea lucrările de construcție, se plângea în 1937 superiorilor împotriva directorului muzeului, iar acesta din urmă îi răspundea: “Pe nedrept dl Ghika se tânguiește că de la început aș fi avut atitudine dușmănoasă față de D-sa, uitând că, dimpotrivă, l-am onorat cu toată încrederea, alegându-l pentru alcătuirea planurilor și mai târziu prezentându-l ministrului C.C.Arion, care i-a încredințat lucrarea fără nici o formă de concurs, într-o vreme când nu executase încă nici o lucrare de seamă. Iar dacă la început a primit să execute programul meu, natural ar fi fost ca și în urmă să nu-l modifice fără a mă consulta și fără a fi depus Ministerului în prealabil planurile spre aprobare”¹⁶. Urmează o lungă incriminare a arhitectului, “preocupat exclusiv de aspectul clădirii, nesocotind cerințele adevărate ale unui Muzeu”¹⁷. Diferențele de vederi¹⁸ dintre cei doi protagoniști ai acestei monumentale construcții au dus la escaladarea conflictului care nu a ajuns însă până în justiție. Un alt text al lui Tzigara-Samurçaș se intitulează chiar, acuzator: “Arhitectul muzeului împiedică desăvârșirea clădirii”¹⁹. Faptul că Ghika-Budești s-a adresat forurilor tutelare pentru a stăvili ingerințele lui Tzigara-Samurçaș, a provocat, firește, supărarea acestuia. Probabil că fiecare își avea dreptatea lui: arhitectul care ținea la planurile inițiale, realizate după gustul său și directorul muzeului care voia să facă o serie de modificări, fie pentru a afirma identitatea muzeală a clădirii fie pentru a contribui el însuși cu ceva la construcție. Era de așteptat ca din confruntarea a două orgolii puternice să iasă scânteii²⁰. Acestea nu au blocat însă ridicarea reprezentativei clădiri din Șoseaua Kiseleff care avea să se finalizeze peste puțin timp, dar a cărei construcție durase peste un sfert de secol.

Faptul că conflictul dintre Tzigara-Samurçaș și Ghika-Budești nu a luat o turnură mai violentă se datorează poate și legăturii de rudenie prin alianță dintre ei. Soția primului, Maria Cantacuzino-Feodosieff, era fiica basarabeanului Alexandru Cantacuzino-Feodosieff și a Coraliei născută Boldur-Kostaki. Nicolae Ghika-Budești descindea pe linie maternă din ramura moldovenească a Cantacuzinilor-Măgureni-Deleni, iar pe de alta, fratele arhitectului, Eugen, era căsătorit cu Elena Cantacuzino-Feodosieff, fiica amintitului Alexandru Cantacuzino-Feodosieff și a unei alte soții ale sale, Ecaterina Ghika-Trifești. Soția lui Tzigara-Samurçaș era de fapt născută Feodosieff, dintr-o familie de obârșie grecească de la Trebizonda²¹. Numele

16. Idem, Memorii. Lupta vieții unui octogenar 1937 – 1941, ediție îngrijită, studiu introductiv și cronologie de C.D.Zeletin, București, Editura Vitruviu, 2008, pp.61-62.

17. Ibidem, p.62.

18. Ibidem, pp.63-65.

19. Ibidem, p.65.

20. Ibidem, pp.65-71, 194-195.

21. G.Bezviconi, Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru, vol.I, București, Fundația Regele Carol I,

“Feodosieff” părea probabil străin și nefăcând parte din cele din protipendadă, a fost lăsat deoparte. Alexandru Cantacuzino-Feodosieff era scoborător, pe linie feminină, al ipoteticului cronicar din veacul al XVIII-lea, Ioniță Canta, din ramura Cantacuzinilor de la Șerbești (jud.Neamț)²².

Deși scoborător al unor familii princiere, Nicolae Ghika-Budești a fost ancorat profund în profesiunea și în breasla sa. În acest sens un documentul semnificativ îl constituie “manifestul Asociației <<Arta>>” – dactilografiat, lipsit din păcate de dată – care îmbină ideea apărării drepturilor breslei cu cea a specificului național: “ne propunem să încurajăm pe artiștii noștri creatori, spre a-i sustrage pe cât cu putință, greutatea carierii”²³. Crezul estetic al artistului este exprimat cu claritate: “Există în poporul nostru mult simț pentru frumos, un bogat folklor muzical și o interesantă artă casnică decorativă. Abia târziu am început să observăm și să înțelegem această moștenire păstrată la țară în scoarțe, în țesături, în icoane, în troițe, în motive muzicale și în tot felul de lucrări cari dovedesc un adânc instinct artistic. Din nenorocire, această înclinare firească a scăzut mult la poporul nostru și se pierde pe zi ce trece. / Pe lângă societățile cari prețu[i]esc aceste mărturii ale trecutului nostru și le ocrotesc, ne propunem ca prin expoziții și publicațiuni, să redeșteptăm simțul artistic, precum și dragostea tuturor pentru această veche comoară românească”²⁴. Nu sunt gânduri și intenții legate de naționalismul epocii Primului Război Mondial. Nicolae Ghika-Budești și mulți dintre congenerii săi le-au profesat și înainte și mulți ani după petrecerea conflagrației. Ele sunt legate de o estetică ce reverberează până în zilele noastre²⁵.

DOCUMENTE

A.) Expeditor: Societatea Arhitecților Români

1.) 7 aprilie 1915. *Scrisoare din partea Societății Arhitecților Români prin care îl anunță pe Nicolae Ghika-Budești că a fost ales, la 3 aprilie 1915, membru în comitetul Societății.*

1940, p.134.

22. Ioan C.Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1919, arborele genealogic al familiei Cantacuzino (tabloul III). În mod curios, în arbore nu figurează însă nici Maria Cantacuzino, a doua soție a pictorului Eugen Ghika-Budești, nici posteritatu Cantacuzino-Feodosieff.

23. Vezi mai jos documentul nr.14.

24. Ibidem.

25. Asupra atmosferei artistice din familie, vezi Mihai Sorin Rădulescu, *Un pictor fin de siècle* (Eugen Ghika-Budești), în “România literară”, anul XLI, nr.17, 1 mai 2009, pp.20-21.

“Societatea Arhitecților Români
 Fondată în anul 1891 Februarie 26
 Recunoscută persoană morală și juridică la 7 Martie 1903

No.359

București, 7 Aprilie 1915

Domnule și Iubite Coleg,

Avem plăcerea să vă facem cunoscut că Societatea, în adunarea ordinară de la 3 Aprilie 1915, v-a ales membru în Comitet, conform art.15 din statut.

Primiți, Domnule și Iubite Coleg, asigurarea osebitei noastre considerațiuni.

Președinte,

[Semnat:] Gr.Cerkez

[Amprenta ștampilei societății
 cu literele și cifrele scrise cu
 cerneală albastră, având în
 centru echerul, compasul și rigla,
 flancate de literele “S.” și “A.” și cu
 cuvintele “Societatea Arhitecților
 Români fondată în anul 1891
 26 februarie”]

Secretar

[Semnat:] N.Stănescu

D-Sale

Domnului Arhitect N.Ghika – str.Sevastopol 10
 Loco”

2) 8 aprilie 1915. Scrisoare din partea Societății Arhitecților Români prin care Nicolae Ghika-Budești este solicitat să ia legătura cu Comitetul Societății Politehnice în legătură cu obținerea unei legi speciale de protecția profesiunilor de arhitect și inginer

“Societatea Arhitecților Români
 Fondată în anul 1891 Februarie 26
 Recunoscută persoană morală și juridică la 7 Martie 1903

No.360

București, 8 Aprilie 1915

Domnule și Iubite Coleg,

În conformitate cu votul Comitetului Societății din ziua de 7 Aprilie a.c., vă rugăm să binevoiiți a face demersul necesar, în numele Societății noastre, pe lângă Comitetul Societății Politehnice spre a discuta dacă nu crede că e momentul oportun a ne reuni eforturile spre a obține o lege specială de protecția profesiunilor de Arhitect și Inginer.

Președinte,

[Semnat:] Gr.Cerkez

[Amprenta ștampilei societății,
cu simbolul ei – un echer, un compas
și o riglă, flancate de inițialele
“S.” și “A.”,
având înscrise cuvintele
“Societatea Arhitecților Români
Fondată în anul 1891
26 februarie”]

Secretar

[Semnat:] N.Stănescu

D-Sale

Domnului Arhitect N.Ghika-Budești, str.Sevastopol
N° 10   Loco”

B.) Expeditor: Ermil A.Pangrati

3) 17 octombrie 1915. Scrisoare a lui Ermil Pangrati, directorul Școlii Superioare de Arhitectură, către Nicolae Ghika-Budești, șef de atelier în cadrul ei, tratând chestiuni legate de organizarea învățământului

“17 octombrie 1915

Iubite Dle Ghika,

Am dat astăzi lămuririle cerute prin scrisoarea Dtale, dar țin să vi le reînnoiesc

personal, ca să nu rămână nici urmă de neînțelegere între noi. Ți-am spus anul trecut și repet și acum: Dta ești primul șef de atelier și nu voi lua nici o măsură decât cu asentimentul Dtale. De aceea și conceptul procesului verbal de astăzi vi-l voi trimite întâi Dtale, pentru a-l stabili de comun acord și apoi a-l transcrie pe curat.

În ce privește anul ultim ați făcut propunerea să între în rotație; dar dacă prezenta soluție admisă anul trecut eu sunt gata să o mențin.

Fiindcă nu ați trimis programul de proiect pentru Anul I, am cerut Dlui Burcuș acel program. Corecturile se vor face însă cum vom hotărî.

Dl Burcuș mi-a comunicat că – dacă în timpul concentrării Dv. ați dori să vă suplinească câțva timp, cum ați făcut-o și Dv. pentru Dsa – vă este la dispoziție.

Cu amicale salutări

E.A.Pangrati”

4) 10 februarie 1916. Scrisoare a lui Ermil Pangrati, directorul Școlii Superioare de Arhitectură, către Nicolae Ghika-Budești, în chestiuni legate de organizarea învățământului

“10 februarie 1916

Iubite Dle Ghika,

Când cineva este bolnav de trei săptămâni, când aproape 8 zile în șir a avut temperatura constantă de 39° și când zilnic petrece o oră în mâinile doctorilor, când, cu toate acestea, cum a putut să se țină pe picioare, a reînceput să-și facă cursul dimineata, să lucreze la cancelarie o oră la amiazi, să facă examene după prânz – cum am făcut eu și ieri și astăzi – socotesc că ar fi fost mai colegial și mai uman să fie puțin îngăduit cu alte amărăciuni școlare, ca aceea care mi-o pricinuieste scrisoarea Dv. de astăzi, pentru întârzierea recoperei unui catalog. Dar, fiindcă de 19 ani dau Școalei de Arhitectură și munca mea și devotamentul meu tot și mult – puțina mea pricepere – (atâta cât este) – sunt gata să mă ocup imediat și de incidentul semnalat de Dv. și vă rog să binevoiți a veni să mă vedeți vineri după amiazi, când vă convine mai bine între orele 2 – 5 pm.

Dacă m-ați fi vestit pe mine în ziua corecturii despre lipsa catalogului Dv., l-aș fi recopiat eu însumi, chiar de aș fi avut temperatura de 39° în acea zi, numai să fie bine și pace în școală.

Tot boala mea a fost pricina că n-am putut să mă ocup mai curând despre

modelul a cărui copie doriți să o scoateți. Față de garanția dată de ipsosarul Dv. că va înapoia modelul nedeteriorat, am chibzuit mai practic ca acel model să fie luat și dus chiar la Atelierul ipsosarului, unde socotesc, manipulațiunile se pot face mai comod și mai bine decât la școală. Vă rog dar să dați ordin ipsosarului ca să trimită să ia acel model cu toată grija cuvenită.

In adăstare să ne vedem vineri, vă rog primiți încredințarea sentimentelor mele prietenești și colegiale cu care rămân

al Dv. devotat

E.A.Pangrati

N.B. – Aveți dreptate în privința salariilor Școalei noastre. Ele sunt inferioare oricărei alte remunerații. Ciortan primește ca profesor leafa pe jumătate, dar face în plus, gratuit, funcție de supraveghetor al Școalei, de țiitor al matricolei, de organizator al tuturilor expozițiilor, etc.etc.etc. Oare atâta muncă benevolă nu merită nițică îngăduință de la noi cei mai bătrâni ? Dar, apropos: Cunoașteți Dv.pe cineva ca să dea toată munca asta pentru 261 lei 90 de bani ?

5) 29 februarie 1916. Scrisoare a lui Ermil Pangrati, directorul Școlii Superioare de Arhitectură, către Nicolae Ghika-Budești, în legătură cu conflictul dintre acesta din urmă și State Ciortan, și el profesor în cadrul aceleiași instituții

[Pe plic scris de mână:] “Dsale Dlui Arh.N.Ghika Budești profesor al Școalei Superioare de Arhitectură”

[Pe spatele plicului, imprimat:] “Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor
Școala Superioară de Arhitectură
Cabinetul Directorului”

„MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

ȘI

AL CULTELOR

ȘCOALA SUPERIOARĂ DE ARHITECTURĂ

CABINETUL DIRECTORULUI

29 februarie 1916

Domnului Profesor,

Am primit, la 26 curent, petiția Dv. cu data de 23. Incidentul la care se referă a fost cercetat de subsemnatul chiar în ziua când s-a întâmplat (5 fevr.) și am luat măsurile necesare.

Față de scrisoarea Dv. din 10 fevr. am văzut necesară o cercetare suplimentară și v-am convocat imediat pentru ziua de 12 fevr. dar nu ați venit în acea zi, anunțându-mi venirea Dv. pentru mai târziu.

Nu ați venit nici la Consiliul școlar din 13 fevr., când s-ar fi putut examina cestiunea, dacă ar fi fost locul să o facem; și nu am avut cinstea să vă văd de-atunci.

De aceea am onoare să vă convoc din nou pentru mâni miercuri, între orele 4 – 5 pm.

Primiți, vă rog, Domnule Profesor salutările mele distinse.

Director,

[Semnat:] E.A.Pangrati”

6) 8 martie 1916. Scrisoare conducerii Școlii Superioare de Arhitectură – semnată de directorul Ermil Pangrati și de secretarul G.P.Dimo - către Nicolae Ghika-Budești în legătură cu conflictul avut cu arhitectul State Ciortan

[Scris de mână cu cerneală:]

“MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

ȘI

AL CULTELOR

București 8 martie 1916

ȘCOALA SUPERIOARĂ DE ARHITECTURĂ

Nº 24

Confidențial

Domnule Profesor,

Prin mai multe scrisori recomandate și printr-o cerere oficială cu data de 23 februarie a.c. mi-ați adresat o reclamație contra colegului nostru Dl profesor-ajutor St.Ciortan.

Am avut onoare a vă convoca imediat după primirea primei scrisori, pentru a procede la cercetarea contradictorie a incidentului, pentru ziua de 12 februarie. Dv. nu ați venit la acea convocare.

În urma cererei D-voastre oficiale, v-am convocat din nou, spre cercetare, pentru ziua de 2 martie. D-voastră nu ați răspuns nici la această nouă convocare; iar prin scrisoarea D-voastre cu data de 1 martie îmi spuneți între altele: <<Cred dar că se poate considera acest incident ca închis...>>

Astăzi primesc o nouă cerere oficială a D-voastră prin care redeschideți incidentul, care a fost cercetat de mine chiar în ziua de 5 februarie, când a avut loc și urmat de toate măsurile ce comportă.

Față cu insistența D-voastre prin repetatele scrisori ce mi-ați adresat și cu imposibilitatea în care m-ați pus de a face o cercetare contradictorie, prin nevenirea D-voastră la convocările ce ați primit și la consiliul școlar de la 13 februarie, - am decis să remit chestiunea întregă Consiliului școlar, care să cerceteze și să decidă.

Consiliul este convocat pentru poimâine joi 10 curent ora 3 p.m. Vă rog cu insistență să binevoiți a nu lipsi, pentru ca să se poată rezolvi definitiv chestiunea aceasta.

Primiți vă rog, Domnule Profesor, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Director,

[Semnat:] E.A.Pangrati

Secretar [semnat:] G.P.Dimo

Domniei Sale Domnului Profesor N.Ghika-Budești”

7) 27 mai 1916. Scrisoare a lui Ermil Pangrati, directorul Școlii Superioare de Arhitectură, către Nicolae Ghika-Budești, în legătură cu organizarea învățământului

„MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

ȘI

AL CULTELOR

ȘCOALA SUPERIOARĂ DE ARHITECTURĂ

CABINETUL DIRECTORULUI

27 mai 1916

Iubite dle Ghika

După cererile a numeroși elevi, am acceptat ca schița de proiect de vacanță să se dea după judecata care va avea loc la 8 iunie, atunci când fiecare va ști valorile căpătate și la ce proiect (an) trebuie să concureze.

Dar, pentru a nu se pierde ședința de mâine, cred folositor să dăm elevilor o schiță de schiță; mai cu seamă că unii au nevoie de asemenea valori pentru a-și regula situația. Incât te rog a trimite un program de schită de schită.

Cu colegială prietenie

[Semnat:] E.A.Pangrati”

8) 8 iunie 1916. *Scrisoare a lui Gh.P.Dimo, secretarul Școlii Superioare de Arhitectură, către Nicolae Ghika-Budești în legătură cu organizarea activității de învățământ*

“București 8 iunie 1916

Domnule Profesor,

Am onoare a vă comunica că sâmbătă 11 iunie vor avea loc schițele pentru proiectele de vacanță.

Pentru proiectul de desemn arhitectural, anul al II-lea pregătit conform unei dispoziții a Consiliului urmează să se dea programul așa fel ca elevii să execute mai întâi schițe în lojă – lucrarea urmând a se socoti de tranziție către proiectele anului I de arhitectură.

Al Domniei Voastră

Secretar

[Semnat:] Gh.P.Dimo”

9) 10 iunie 1916. *Scrisoare a lui Ermil Pangrati, directorul Școlii Superioare de Arhitectură, către Nicolae Ghika-Budești, în legătură cu organizarea învățământului*

„MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

10 iunie 1916

ȘI

AL CULTELOR

ȘCOALA SUPERIOARĂ DE ARHITECTURĂ

CABINETUL DIRECTORULUI

Stimate Dle Coleg,

Intrând acasă găsesc scrisoarea Dv. cu programele pentru mâni.

În ce privește proiectul de arhitectură al anului I de Arhitecți, acest proiect trebuie negreșit să fie executat după schiță. Regulamentul prevede astfel și astfel s-a urmat dela înființarea Școlii și până astăzi, sub d.Mincu, sub D-stră și sub d.Burcuș. Așadar vă rog să ne dați un program de proiect cu schiță prealabilă (care trebuie executată mâni).

În ce privește lucrarea de vacanță a anului II preg., - până anul trecut ea a fost executată ca simplu desemn arhitectural, fără schiță prealabilă. Însă în Consiliul școlar de la 1 decembrie trecut, la care ați luat parte și Dv., s-a propus ca această lucrare de vacanță între Anul II preg. și I de Arh. Să fie o adevărată lucrare de tranziție, care să permită elevilor a se deprinde cu proiectele ce vor avea de executat în viitor, pe baza schițelor. De comun acord s-a hotărât în acest sens și procesul verbal N° 384 (semnat și de Dv.). Zice astfel:

<<4° a). În anul II pregătitor ultimul proiect și proiectul de vacanță se vor executa, în viitor, pe temeiul unei schițe făcută în atelier în curgere de 3 zile, aceasta pentru o mai bună pregătire în vederea schițelor din anii de specializare>>.

Această hotărâre primită de întreg Consiliul, v-a reamintit-o d.secretar în scrisoarea sa, rugându-vă ca și proiectul Anului II preg. pentru vacanță să fie precedat de o schiță; - de fapt o schiță de formă specială, lucrată trei zile în atelier, sub conducerea profesorului, pentru ca soluția acestui proiect de vacanță să nu rămână necălăuzită de profesor.

Socotesc această hotărâre importantă și vă rog să ne ținem de dânsa, dând un program și la anul II preg. în acest sens.

Cu distinse salutări

[Semnat:] E.A.Pangrati”

C.) Expeditor: Alexandru Tzigara-Samurcaș

10) 3 iunie 1916. *Scrisoare a lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, directorul Muzeului de Artă Națională, către Nicolae Ghika-Budești, autorul proiectului clădirii, în chestiunea devizului sobelor din muzeu*

„le 3.VI.1916

Mon cher Ghika,

Voici le devis signé.

A ce propos je tiens à me justifier que cet extra demande a été approuvée par vous depuis le mois de Déc. vu que nous avions prévu dans les 70.000 frs. au chap. <<8 Diverse lucrări de complectare a interiorului – 3.000 frs en dehors des 2416 pour <<diverse neprevăzute>>.

Vu que le prix des poêles est inférieur à la somme prévue pour l'intérieur, je ne croyais plus d'autres formes nécessaires. Si vous croyez qu'il faut les faire, je ne saurais vous en empêcher. Si vous n'obtenez pas l'approbation, je saurais m'en priver.

Bien à vous

Al.Tzigara-Samurcaș”

11) 6 iunie 1916. *Scrisoare a lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, directorul Muzeului de Artă Națională, către Nicolae Ghika-Budești, autorul proiectului clădirii, în legătură cu devizul sobelor din muzeu*

„le 6 juin 1916

Mon cher Ghika,

Pourquoi donner une telle ampleur à une si mince affaire ?

Si je vous ai présenté le devis des poêles, c'est que jamais, jusqu'à l'autre jour, je ne m'aviez déconseillé de les faire. Vous devez vous souvenir m'avoir même autorisé, cet hiver, à aller choisir moi même les poêles. J'ai aussi été avec Popovici chez Schoenfeld et Weigand qui n'en avaient pas alors. Maintenant je suis revenu à la charge, convaincu que la somme de 5.000 fr., réservée au chap.V, était bien pour les poêles que vous aviez approuvés – devant témoins.

Depuis je vous ai [cuv.nedesc.] tenu au courant de mes démarches à ce propos et jamais vous ne m'aviez désapprouvé. L'autre jour même vous me demandiez un

devis en règle – signé – que je me suis empressé de vous faire parvenir.

Si vous aviez l'intention de ne pas approuver ces poëles, vous auriez vraiment pu m'épargner ces demandes et les engagements pris v.a.v. de Weigand. Je ne [două cuv. nedesc.] guère agréable d'avoir eu l'air de travailler à votre insu, quand au contraire j'avais eu votre consentement. Car ni en cette occasion ou je ne crois pas avoir < trop tendu la corde > ayant déjà renouée par ma dernière lettre.

Quand au reproche de la forte somme qu'englouti la maison, je m'en ressens point le poids ne l'ayant point exigé aussi couteuse. Vous, mieux que personne, vous savez le modeste appartement que nous avons réservé pour la direction. Et puis, en proportion de la durée de la construction, moi même je l'habiterai si peu, que c'est bien les générations futures qui en profiteront davantage. Nous sommes tellement passagers ici bas que ce n'est point la peine de se faire de la bile pour des incidents aussi peu importants.

Ma contrariété avait été de me voir engagé dans une affaire que je croyais bien approuvée. Vous auriez pu m'épargner – en m'avertissant à temps – ce désagrément, comme je ne manque pas de le faire à votre égard. Mais je n'ai aucune rancune pour ceci.

Bien à vous donc comme auparavant

Al.Tzigara-Samurçaș”

12) 10 iunie 1916. Scrisoare a lui Alexandru Tzigara-Samurçaș, directorul Muzeului de Artă Națională, către Nicolae Ghika-Budești, autorul proiectului clădirii, în legătură cu devizul sobelor din muzeu

[Stema regatului României imprimată]

MUZEUL

BUCUREȘTI

DE ETNOGRAFIE ȘI ARTĂ NAȚIONALĂ

CABINETUL DIRECTORULUI

CALEA GRIVIȚEI 5²⁶

le 10 juin 916

Mon cher Ghika,

26. O altă adresă este ștearsă cu o linie orizontală: “3 Șoseaua Kisseleff”.

Rendez-moi, s.v.p. les devis de Weigand, dont vous n'avez plus besoin et qui me sont nécessaires.

Bien à vous

Al.Tzigara-Samurçaș”

13) 14 iunie 1916. Scrisoare a lui Alexandru Tzigara-Samurçaș, directorul Muzeului de Artă Națională, către Nicolae Ghika-Budești, autorul proiectului clădirii, în legătură cu chestiunea devizului sobelor din muzeu.

“le 14 juin 916

Mon cher Ghika,

Ne saisissant point le ton de votre lettre du 10 c., que je trouve en rentrant de la campagne, je tiens à remettre les choses à point, dans l'espoir aussi de mettre fin à cette correspondance bien pénible pour moi aussi, croyez le bien.

Mon premier billet n'avait d'autre but que de vous rappeler que la somme pour les poëles avait été prévue dans les 5.000 frs du chap.8 des 70.000 que j'avais obtenus expressément pour le pavillon de la [cuv.nedesc.] Vous m'aviez approuvé cet <<extra>> le seul demandé par moi non seulement en dec. mais aussi en mai; et la veille même de votre refus ne me demandiez vous pas le devis signé par Weigand. Car si vous me refusiez pourquoi alors m'engager à cette formalité ?

Avoir soutenu un point que je croyais bien établi et approuvé par vous, constitue pour vous <<une sortie>> et une trop grande tension de la corde ! Ne croyez vous pas avoir été trop sévère à mon égard ?

Le fait d'avoir dépassé les 70.000 frs. demandés sur votre devis, pour l'achèvement de la maison, ne me [cuv.nedescifrat] point, puis que je [cuv.nedescifrat] suis pas responsable, de même que je ne le suis pas pour avoir surpassé de beaucoup le crédit initial du Musée. Mon rôle a [cuv.nedescifrat] été réduit à demander les crédits par vous indiqués. Si erreur il y a eu dans les prévisions pourquoi m'en rendre seul responsable ? Votre bonne joi n'a jamais été mise en discussion – moins encore en doute – et tout le monde est d'accord que les circonstances difficiles que nous traversons ont fait rehausser les prix.

Mais du tableau que vous voulez bien m'envoyer il ne ressort pas que les 5.000 frs. du dit [cuv.nedesc.] 8 soient employés. Donc il y avait encore de quoi payer les 1900 frs. pour les poëles.

Le fait de m'avoir si brusquement et tardivement refusé ce crédit m'a froissé. Je vous l'ai dit pour précisément n'en pas garder rancune.

Vous allez maintenant compliquer la question en y mêlant des soupçons de bonne foi etc. Je vous l'ai déjà dit que ce n'était pas la peine de s'arrêter davantage à un si mince détail. Car v.à.v. des difficultés que j'ai rencontrées dans la réalisation du Musée que vous construisez cet incident ne compte pas.

En échange du conseil que vous m'avez donné l'avant dernière fois, permettez-moi aussi de vous recommander de ne pas vous perdre dans de menus détails quand vous avez une grande oeuvre ou idée en vue. Sans cette philosophie de la vie je n'aurais jamais réussi à faire imposer l'idée d'un Musée et moins encore à obtenir les crédits nécessaires.

Mais maintenant que ces commencements bien difficiles sont passés et que vous approchez de la fin de votre belle oeuvre architecturale vous semblez oublier complètement que sans mon initiative et mes insistances vous n'auriez pas eu l'occasion de la créer.

En vous rendant la politesse je vous conseille de revenir à des sentiments plus calmes et à considérer l'incident bien clos, comme je l'ai déjà fait.

Bien à vous

Al.Tzigara-Samurçaș”

D.)Expeditor: Nicolae Ghika-Budești

14) Fără dată. Manifest dactilografiat²⁷, semnat de Nicolae Ghika-Budești, al unei asociații de într-ajutorare a artiștilor și de stimulare a creației artistice naționale

[Dactilografiat, fără dată:]

“Manifestul Asociaț[i]ei <<Arta>>”

Suntem un grup de artiști și iubitori de artă, cari ne propunem să sprijinim frumosul, în diversele lui manifestări.

Ne²⁸ propunem să încurajăm pe artiștii noștri creatori, spre a-i sustrage pe cât cu putință, greutăților carierii. Prin sprijinul ce le vom da, vom căuta să stimulăm lucrările de artă, cari cu cât vor fi mai originale, cu atât ne vor da mai mult putința să aducem și noi contribuțiunea noastră progresului omenesc.

27. Este vorba de copia rămasă în posesia lui Nicolae Ghika-Budești, lipsită de semnăturile celorlalți fondatori ai Asociației.

28. Urmează cuvântul “mai”, tăiat cu o linie orizontală, trasă cu creionul.

Dar lucrarea de artă, odată creată²⁹, ne vom ocupa s-o reproducem și s-o răspândim, făcând astfel operă de educațiune artistică.

Ne vom sili deci să ajutăm opera de creațiune și să facem operă de vulgarizare.

Un rodnic tărâm de activitate, pentru noi, va fi îndeosebi și acel al artei noastre naționale.

Există în poporul nostru mult simț pentru frumos, un bogat folklor muzical și o interesantă artă casnică decorativă. Abia târziu am început să observăm și să înțelegem această moștenire păstrată la țară în scoarțe, în țesături, în icoane, în troițe, în motive muzicale și în tot felul de lucrări cari dovedesc un adânc instinct artistic. Din nenorocire, această înclinare firească a scăzut mult la poporul nostru și se pierde pe zi ce trece.

Pe lângă societățile cari prețu[i]esc aceste mărturii ale trecutului nostru și le ocrotesc, ne propunem ca prin expoziții și publicațiuni, să redeșteptăm simțul artistic, precum și dragostea tuturor pentru această veche comoară românească.

Ne ivim însă într-un timp încărcat cu nori și plin de amenințări. Dar prin artă omul s-a putut întotdeauna ridica deasupra vremurilor, spre a-și limpezi cugetul și a prinde puteri noi pentru a crede și a munci.

Cu asemenea convingeri începem această mișcare de reușita căreia nu ne îndoim, deoarece însuflețirea noastră va fi stăruitoare și hotărâtă.

(Semnăturile)³⁰

[Semnat:] N.Ghika-Budești”

15) 29 septembrie 1915. Scrisoare a lui Nicolae Ghika-Budești către ministrul Instrucțiunii Publice în care respinge acuzațiile aduse de către mitropolitul Moldovei în legătură cu starea bisericii Sf.Nicolae Domnesc din Dorohoi

“ROMANIA

29 sept.1915 București

[Stema]

MINISTERUL

[amprentă de ștampilă cu litere de culoare roșie:] 2 OCT 1915

CULETELOR ȘI INSTRUCȚIUNII

ADMINISTRAȚIA CASEI BISERICII

Serviciul Arhitecturii³¹

Comis.Mon.Istorice

[amprentă de ștampilă dreptunghiulară cu litere și cifre de culoare albastră:]

29. Cuvântul a fost scris inițial sub forma “creiată”, dar ulterior a fost tăiată litera “i”.

30. Nu figurează în această dactilogramă.

31. În locul cuvântului “Arhitecturii” era scris inițial “Personalului”, cuvânt care a fost șters cu o linie orizontală.

No.1214

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII
PUBLICHE ȘI AL CULTELOR

N.B. – Se va arăta exact adresa la care se răspunde, No. și

90564 Din 30.SEP.1915

data raportului la care se referă.

REGISTRATURA GENERALĂ

Domnule Ministru

Am onoare a vă aduce la cunoștință că prin două telegrame identice, una adresată Domniei Voastre și a doua, Președintelui Comisiunii Monumentelor Istorice, înregistrată la n° 522 din 16 septembrie 1915, Inalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Moldovei și Sucevei a crezut de cuviință a vă raporta despre starea Bisericii Sf^u Nicolae Domnesc din Dorohoi, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, arătând că amenință să să dărâme din cauza lucrărilor ce să fac acolo sub direcțiunea subsemnatului.

Pe ambele aceste telegrame, am referit și sunt convins, Domnule Ministru că între incompetența unei persoane lipsite de cunoștinți tehnice și afirmațiunile arhitectului șef al Comisiunii Monumentelor Istorice, ați putut ști de partea cui stă adevărul.

Nu este pentru întâia-și dată, Domnule Ministru, când mi să aduc din aceeași sursă acuzațiuni cari mă jignesc în exercițiul funcțiunei³² care o îndeplinesc de mai bine de zece ani în acest Minister, și cari mă lovesc în demnitatea mea profesională. Intr-adevăr acum trei ani tot Inalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Moldovei, prin telegrame analoge cu cele de acum, prevestea Ministerului ruina Salei Gotice de la Cetățuia care se restaura sub direcțiunea subsemnatului (vezi tem.³³ n° 36957, 28731, 36799, 27746 26316/912); totuși toată lumea poate astăzi admira Sala Gotică de la Cetățuia restaurată de noi.

Am suferit multe, Domnule Ministru, din cauza amestecului celor nechemați în lucrările noastre, și dacă nu am protestat până acum este pentru că ignoranța celor cari m-au atacat nu merita răspuns.

Astăzi însă când acuzațiunile să repetă și dovedesc un sistem, nu poat să mai rămân indiferent față de ele și vin a vă ruga ca să binevoiți, ca Ministru, a da satisfacțiunea cuvenită funcționarului Dvoastră jignit în exercițiul funcțiunei și profesiunei sale.

arhitect șef

N.Ghika

32. Urmează cuvântul “mele”, șters cu o linie orizontală.

33. Lecțiune nesigură.

Dsale

Domnului Ministru al Instrucțiunii Loco”³⁴

16) 6 octombrie 1915. Scrisoare a lui Nicolae Ghika-Budești către Ministrul Instrucțiunii Publice în care respinge acuzațiile mitropolitului Moldovei în legătură cu starea bisericii Sf.Nicolae Domnesc din Dorohoi

“ROMANIA

[Stema regatului]

MINISTERUL

CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNII

ADMINISTRAȚIA CASEI BISERICII

Serviciul Arhitecturii³⁵

Comis.Mon.Istorice

ADMINISTRAȚIA CASEI

No.1222

București

[Amprentă de șampilă cu litere și cifre de culoare albastră:]

MINISTERUL CULTELOR ȘI
INSTRUCȚIUNII

BISERICII

Nº 46188 * 6 OCT.1915 *

N.B. – Se va arăta exact adresa la care se răspunde, No. și REGISTRATURA data raportului la care se referă.

Domnule Ministru

Am onoare a vă aduce la cunoștință că prin două telegrame identice, una adresată Dvoastră și a doua Domnului Președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice înregistrată la n° 522 din 16 sept.1915, Inalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a crezut de cuviință a se raporta despre starea Bisericii Sf^{ta} Nicolae Domnesc din Dorohoi, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, arătând că amenință să se dărâme din cauza lucrărilor ce să fac acolo sub direcțiunea subsemnatului.

Pe ambele aceste telegrame, am referit și sunt convins, Domnule Ministru că între avizul unei persoane lipsite de cunoștinți tehnice și afirmațiunile arhitectului șef al Comisiunii Monumentelor Istorice ați putut și de partea cui stă adevărul.

14. Pe marginea textului au fost scrise două observații: “1 X/915 Se va supune hotărârei Dlui ministru”. [Semnătură indescifrabilă]. “S-a modificat ac.adresă și s-a făcut alta cu n° 1222 din 5 oct.1915” [Semnat:] „N.Ghika”.

15. In locul cuvântului “Arhitecturii” era cuvântul “Personalului”, șters cu o linie orizontală.

Nu este pentru întâiașidată, Domnule Ministru când mi s-au adus din aceeași sursă, acuzațiuni cari mă jignesc în exercițiul funcțiunei pe care o îndeplinesc de mai bine de 10 ani în acest minister și cari lovesc în demnitatea mea profesională.

Intr-adevăr, acum trei ani, tot Inalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Moldovei și Sucevei, prin telegrame analoage cu cele de acum, prevestea Ministerului ruina Sălei Gotice de la Cetățuia de lângă Iași care se restaura sub direcțiunea subsemnatului (vezi tem.³⁶ n° 36957, 28731, 36799, 27746 și 26316/912). Cu toate acestea, toată lumea poate astăzi admira Sala Gotică de la Cetățuia restaurată de noi.

Am suferit și suferim multe, Domnule Ministru, din cauza amestecului continu[u] a celor nechemați în lucrările noastre și ca funcționari ai Ministerului nu avem altă cale de urmat decât de a apela la Dvoastră spre a fi apărați în exercițiul funcțiunei noastre.

În consecință cu onoare vă rog în numele serviciului al cărui șef sunt, ca să binevoiți a dispune cercetarea la fața locului de cătră o persoană competentă dacă aveți vreo bănuială și în urmă să binevoiți a dispune ca să se comunice rezultatul cercetării și Mitropoliei Moldovei spre știință.

arhitect șef

N.Ghika

Dsale Domnului Ministru al Instrucțiunii

Loco³⁷⁾

17) 6 februarie 1916 Ciorna unei scrisori a lui Nicolae Ghika-Budești către Ermil Pangrati, directorul Școlii Superioare de Arhitectură, în legătură cu conflictul avut cu arhitectul State Ciortan, și el profesor în cadrul Școlii

“București 6 febr.1916

Stimate Domnule Director

Vă rog să mă scuzați dacă vă trimit aci alăturate două cataloage ale prezențelor elevilor cărora am făcut corectura la ultimele pro[i]ecte. Cauza pentru care vi le trimit Dvoastră, este că nu pot să mai am de aci înainte nici un fel de relațiuni cu Dl Ciortan de la care am suportat cred destule până acum.

36. Lecțiune nesigură.

37. vezi tem. n° 90564 din 30 sept.1915. Reg.Gen. [această notă face parte din scrisoare]

Pentru ca să nu vă deranjez în viitor, vă rog să fiți așa bun a-mi comunica cui trebu[i]e să mă adresez pentru a obține de aci înainte cataloagele pe care le voi face singur și cui trebuie să predau programele prof[i]ectele și schițelor pentru viitor.

Acum o să vă pun și pe Dvoastră în curent cu procedurile sus numitului domn: ieri vin la Școală ca de obicei pentru corectură (era prima la aceste prof[i]ecte căci marți a fost sărbătoare). Cer servitorului cataloagele pentru a nota prezențele elevilor; mi să răspunde <<numaidecât>> și servitorul plecă să ceară cataloagele de la cancelarie; aștept: după cinci minute vine servitorul și îmi spune: vă rog să nu vă supărați, peste cinci minute le aveți căci Dl Ciortan e la corectură. Cele cinci minute s-au făcut mai mult de o jumătate de oră în care timp am așteptat în zadar. Fiindcă să făcuse ora 4 am trebuit să plec fără a face corectura, deoarece aveam la acea oră, o întâlnire în oraș.

Iată cum să poartă Dl Ciortan cu un profesor de la Școala Superioară de Arhitectură; Știu că nu perde nici o ocazie de a se vâra printre noi și de a-și face reclamă din acest titlu pe care nu-l are, dar tocmai fiindcă are pretenția de a fi la nivelul nostru, ar trebui să evite de a arăta mereu distanța care îl desparte de noi.

Eu sunt foarte hotărât după câte am suferit de la trivialitatea acestui domn ca să nu mai am nici o afacere cu Dsa și cred de a mea datorie a se spune că nu voi mai putea lua parte la nici o lucrare a consiliului profesorilor dacă va lua parte și acest domn: Decât să fiu <<coleg>> cu astfel de om prefer să mă fac ciubotar. In viața noastră, suntem expuși la fiecare pas să ne întâlnim cu oameni lipsiți de creștere, dar să spun drept că niciodată nu mi-a fost dat să am a face cu un asemenea țărănoi și cu atât mai mult regret că a trebui să-l aflu la Școala noastră în Consiliul profesorilor. Vă rog să nu vă supărați dacă vă spun lucrurile cu francheța mea obicinuită, dar nu am putut și nu voi putea niciodată să mă împac cu trivialitatea.

Vă rog să mă scuzați dacă vă importunez cu aceste chestiuni. Mai ales că știu că sunteți suferind; regret cu atât mai mult cele întâmplate, dar ce stric eu.

Primiți, vă rog, stimate Domnule Pangrati, asigurarea respectuoasei mele considerațiuni.

N.Ghika”

SUMMARY

The letters published here bring to attention the personality of the great architect and historian of architecture Nicolae Ghika-Budești (1869 – 1943), one of the founders and promoters of the neo-Romanian style. The correspondence sent to the minister of Education as well as the letters addressed to Ermil Pangrati, Rector of the Bucharest High School for Architecture, document the tensions this important artist and scholar was not spared. Curiously, a conflict existed between him and another representative of the same architectural movement, State Ciortan. Some differences of opinion also existed between Alexandru Tzigara-Samurcaș, founder and director of the Museum of National Art, and N.Ghika-Budești, author of the project of the museum building. (M.S.R.)

Societatea Arhitecților Români

Fondată în anul 1891 Februarie 26

Recunoscută persoană morală și juridică la 7 Martie 1903

No. 359

București, 7 Aprilie 1915

Domnule și Subite Coleg,

Avem plăcerea să vă facem
cunoscut că Societatea, în adunarea
ordinară dela 3 Aprilie 1915, v-a ales
membru în Comitet, conform art. 15
din statut. -

Primiti, Domnule și Subite
Coleg, asigurarea osebită noastră
considerațiuni. -

Președinte,

Secretar
M. Tomescu

D. Tale

Domnului Arhitect N. Ghika - Str. Sevastopol 10

Scrisoare Societatea Arhitecților Români către N. Ghika-Budești - 7 aprilie 1915.

Societatea Arhitecților Români

Fondată în anul 1891 Februarie 26

Recunoscută persoană morală și juridică la 7 Martie 1905

No. 360

București, 8 Aprilie 1915

Domnule și Subite Coleg,

În conformitate cu votul Comitetului
Societății din ziua de 7 Aprilie a. e., vă rugăm să
binevoiți a face demersul necesar, în numele
Societății noastre, pe lângă Comitetul Societă-
ții Politehnice spre a discuta dacă nu vede că
e momentul oportun a ne pune eforturile spre
a obține o lege specială de protecția profesioni-
lor de Arhitect și Inginer. —

Președinte,

N. Ghika

Secretar
M. Tanas

D. Sale

Domnului Arhitect N. Ghika - Budești, str. Svastopol

Scrisoare Societatea Arhitecților Români către N. Ghika-Budești - 8 aprilie 1915

MINISTERUL INTRUCȚIUNII
ȘI
 AL CULTELOR
 ȘCOALA SUPERIOARĂ DE ARHITECTURĂ
 CABINETUL DIRECTORULUI

27 mai 1916

Scrisoare de Ghika

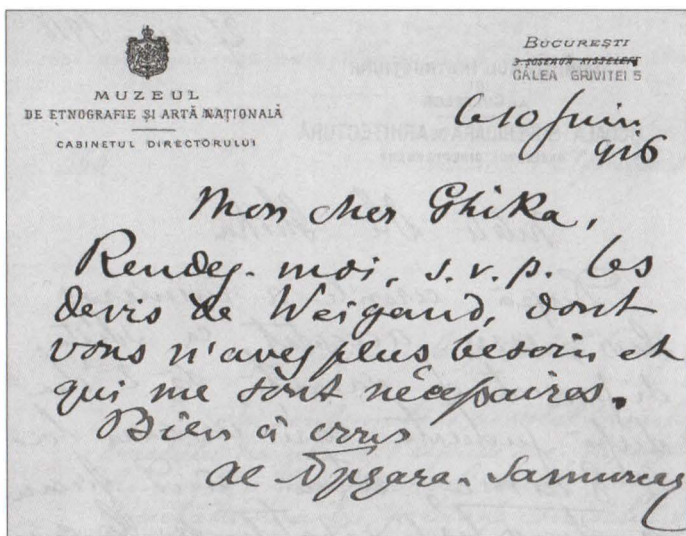
După ce am auzit de numeroși
 deseri, am acceptat ca schița
 de proiect de vacanță să se dea
 după judecata căii va avea loc
 la 8 iunie, atunci când fiecare
 va ști valoarea capătății și la ce
 proiect (sau) trebuie să concureze.

Dar, pentru a nu se pierde
 sedința de mâini, cu d. Ghika
 să-și dea deseri o schiță de
 schiță; mai cu seamă că-și va
 avea mare de asemenea valori
 pentru a-l regula situația.
 Încât te rog să trimiți un
 program de schita de schita.

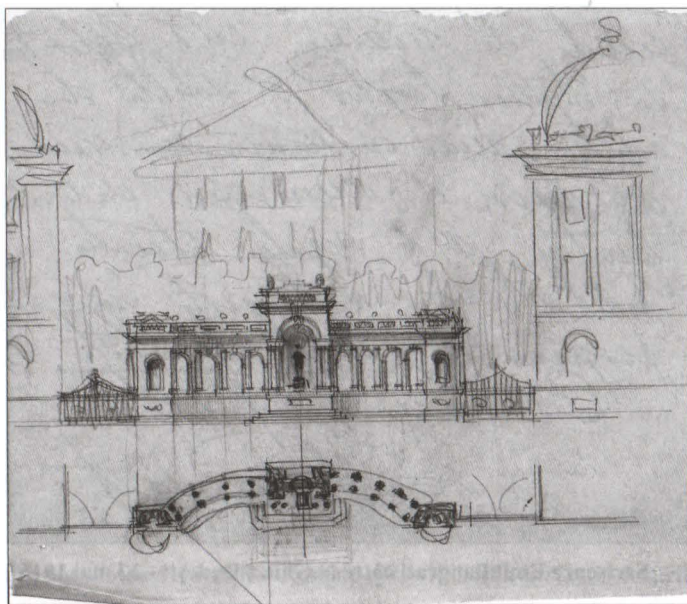
Cu colegială prietenie
 Pangrati

Scrisoare Emil Pangrati către N.Ghika-Budești - 27 mai 1916

Bilet Al.Tzigara-Samurcaș către N.Ghika-Budești - 10 iunie 1916

Desen de N.Ghika-Budești

sa propus ca aceasta lucrare de vacanță intru Com. II. prej. și I. de. Arb. să fie o adevărată lucrare de hausa, care să permită elevilor a se deprinde cu proiectele ce vor avea de executat în viitor pe baza schițelor. De comun acord s'a hotărât în acut' sup. și procesul verbal Nr 384 (amnat și de dr.) s'ia astfel:

- " 4. sf. S'ia Com. II. președinte alți
 " mul proiect și proiectul de vacanță
 " și vor executa în viitor pe temeiul
 " unui schițe făcute în atelier
 " în cursul de 3 zile, aceasta pentru
 " o mare bună pregătire în vedere
 " schițelor din anul de specializare."

Scurta hotărâre primită de
 către Comitetul, s'a recomandat-o
 d. Secretar în scrisoarea sa în
 gândim-vă ca și proiectul Com. II
 prej. pentru vacanță să fie precedat

de o schiță, — de fapt o schiță
 de formă specială lucrare trei
 zile în atelier, sub conducerea
 profesorului, pentru ca schițele
 acestor proiect de vacanță să
 nu rămână necitite de
 profesori.

Socotește auzul hotărâre
 importantă și vă rog să ne
 ținem de dâncă când un
 program s'la Com. II prej.
 în acut' sup.

Cu distincție salutară

E. Pangrat

Scrisoare Emil Pangrati către N.Ghika-Budești - 10 iunie 1916 (pp.2,3).

10 Iunie 1916

MINISTERUL INSTRUCCIUNII
 ȘI
 AL CULTELOR
 ȘCOALA SUPERIOARĂ DE ARHITECTURĂ
 CABINETUL DIRECTORULUI

Stimatele mele Coleg,

Întorcându-mă acasă găsesc scrisoarea Dv. cu programul pentru ^{maniera} mână. În ce privește proiectul de arhitectură al anului I de Arhitectură, acest proiect trebuie necesar să fie executat după schiță. Regulamentul prevede astfel și astfel să urmeze de la înființarea Școlii până astăzi, sub d. Minca, sub Ști și sub d. Burcuș. Am dorința să vă dau un program de proiect cu schiță prealabilă (cau trebuie executată mână).

În ce privește lucrarea de vacanță a anului II pug., — până anul trecut ea a fost executată ca simplă desenare arhitecturală, fără schiță prealabilă. Însă în Consiliul școlar din 1 decembrie trecut, la care ați luat parte și Dv.,

Scrisoare Emil Pangrati către N.Ghika-Budești - 10 iunie 1916 (p.1).

de la durată de la construcție, noi înșii și l'hablhera. n'eu que c'est bien les générations futures qui en profiteront davantage. Non, souvenez vous bien de ne pas faire la peine de se faire de la bite pour des incidents aussi peu importants.

Ma contrariété avait été de me voir engagé dans une affaire que je croyais bien approuvée. Vous avez pu me rassurer — en m'assurant d'être — toujours — ce désaprouvant, comme je ne manquais pas de le faire à votre égard. Mais je n'ai aucune lancune pour ceci. Bien, à votre service, comme auparavant.

De Tzigara-Samurcaș

Le 6 juin 1916

Mon cher Epiké,

Pourquoi donner une telle ampleur à une si mince affaire?

Si je vous ai présenté le dessin des puits, c'est que jamais, jusqu'à l'autre jour, vous ne m'avez déclaré tel de le faire. Vous avez vous-même commis m'avez même autorisé, le, est liée, à aller dire à moi-même les puits. J'ai aussi été avec Pozzoni, de Jelloufced et Wergand qui n'en avaient pas alors,

Maintenant je suis revenu à la charge, convaincu que la somme de 5.000 fr., réservée au choc, n'était bien pour les puits que vous avez approuvés — devant témoins.

Depuis je vous ai fait tenir au courant de mes démarches à ce propos et jamais de vous en avoir désapprouvé.

L'autre jour même vous me demandiez un dessin en règle — officiel — que je ne lui ai expressément de vous faire parvenir.

Si vous avez l'intention de ne pas approuver ces puits, vous aurez tout lieu

de me rassurer ces démarches et les engagements pris v. à. de Wergand. De ne me voir même signer d'avant eu l'avis de travailler à votre insu, grand au contraire j'en ai eu votre consentement. Car si en cette occasion on ne craint pas avoir "trop touché la corde" ayant déjà réservé par ma dernière lettre.

Quant au reproche de la forte somme qui exploite le terrain, il n'en est rien tant le puits ne ayant point été aussi conduit. Vous, même, qui par votre sans la volonté approuvée que vous avez réservé pour la direction. Et puis, en proposition

Scrisoare Al.Tzigara-Samurcaș către N.Ghika-Budești - 6 iunie 1916 (pp.1,2,3,4).

București 6 Febr. 1916.

Stimatele Doamne Socrate

În răspuns la rugămintea D-nei
 Socrate, vă mulțumesc foarte
 mult pentru interesul și
 atenția cu care vă ocupați de
 lucrările mele. Am fost foarte
 plăcut surprins să văd că
 lucrările mele sunt citite și
 că sunt de folos pentru
 cunoașterea noastră.

Am primit de la D-voastră
 două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Am primit de la D-voastră
 și două cărți: "Căminul
 românesc" și "Căminul
 străin". Am citit amândouă
 și sunt foarte mulțumit de
 ele. Sunt foarte interesante
 și de folos pentru cunoașterea
 noastră.

Manifestul Asociației „Arta”

Suntem un grup de artiști și iubitori de artă, cari ne propunem să sprijinim frumosul, în diversele lui manifestări .-

Ne mai propunem să încurajăm pe artiștii noștri creatori, spre a-i sustrage pe cât cu putință, greutăților carierii. Prin sprijinul ce le vom da, vom căuta să stimulăm lucrările de artă, cari cu cât vor fi mai originale, cu atât ne vor da mai mult putința, să aducem și noi contribuțiunea noastră progresului omenesc .-

Dar lucrarea de artă, odată creată, ne vom ocupa s'o reproducem și s'o răspândim, făcând astfel operă de educațiune artistică .-

Ne vom sili deci să ajutăm opera de creațiune și să facem operă de vulgarizare .-

Un rodnic tărâm de activitate, pentru noi, va fi în deosebi și acel al artei noastre naționale .-

Există în poporul nostru mult simț pentru frumos, un bogat folklor muzical, și o interesantă artă casnică decorativă. Abia târziu am început să observăm și să înțelegem această moștenire păstrată la țară în scoarțe, în țesături, în icoane, în troițe, în motive muzicale și în tot feiul de lucrări cari dovedesc un adânc instinct artistic. Din nenorocire, această înclinare firească a scăzut mult la poporul nostru și se pierde pe zi ce trece .-

Pe lângă societățile cari prețuesc aceste mărturii ale trecutului nostru și le ocrotesc, ne propunem ca prin expoziții și publicațiuni, să

... / ...

Manifestul Asociației „Arta” (p.1).

redeșteptăm simțul artistic ,precum și dragostea tuturor pentru a-
ceastă veche comoară românească .-

Ne ivim înseă într'un timp încărcat cu nori și plin de amenin-
țări .Dar prin artă omul s'a putut în totdeauna ridica de-asupra
vremurilor ,spre a-și limpezi cugetul și a prinde puteri noi pentru
a crede și a munci .-

Cu asemenea convingeri începem această mișcare de reușită că-
rea nu ne îndoim ,deoarece însuflețirea noastră va fi stăruitoare
și hotărâtă .-

(Semnaturile)

A. G. Bădescu - București

Manifestul Asociației „Arta” (p.2).